

Jan Samuelson, *Eliten, riket och riksdelningen: sociala nätverk och geografisk mobilitet mellan Sverige och Finland 1720–1820* (Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2008). 254 s.

Jan Samuelson har gripit sig an ett väsentligt historiskt problem: det svenska rikets sociala integration före 1809. Undersökningen koncentreras till eliten, eftersom den hade bäst möjligheter att reflektera över och förändra sin livssituation. Följaktligen borde alltså ideologiska bevekelsegrunder för ett handlande ha kunnat gjort statistiska avtryck i exempelvis flyttnings- och äktenskapsmönster. För att få relevanta jämförelsetal förs delar av undersökningen långt in i 1800-talet.

Samuelson studerar geografisk mobilitet på olika områden: adelns giftermål, rörligheten bland militär, prästerskap och civilämbetsmän, jordägande och avyttringar före och efter freden i Fredrikshamn. Ibland extraheras statistiken ur befintliga undersökningar, ibland gör Samuelson egna beräkningar. På grund av uppgiftens stora vidd nödgas han ofta avgränsa undersökningens populationer eller geografiska omfattning.

Med detta förfaringssätt kan representativiteten naturligtvis diskuteras, men där ligger inte det stora problemet. Knepigare är att tendenserna i flertalet fall är otydliga och därför också svårtolkade. Förklaringarna är dock balanserade och levereras genomgående med vederbörliga reservationer. Men därigenom blir det också ett ganska stort avstånd mellan Samuelsons ursprungliga problemformulering och vad han faktiskt kan visa.

Samuelson hamnar aningen snett i sina utgångspunkter då han vill skapa ett bipolärt forskningsläge inom dels identitetsforskningen som sådan, dels synen på relationen mellan Sverige och Finland. Diskussionen är långt mer nyansrik än som framgår av hans översikt, vilket blir tydligt i undersökningens nyckelfråga (s. 19): "Har invånarna i de olika delarna av riket sett sig själva som en del av en svensk nation, eller har de enbart varit lojala undersåtar till överheten, utan att förhålla sig till den imaginära gemenskap som nationalismen förutsätter?" Exempelvis min egen uppfattning, som utförligt diskuteras av Samuelson, går inte att placera in på någondera sidan. Samuelson utgår också från att senare tiders nationalism är entydig och självförklarande (jfr s. 17–23) – ett inte helt ovanligt misstag.

Samuelson ansluter till dem som ifrågasatt bruket av begreppen Sverige och Finland för tiden före 1809. De nutida staterna låser våra tankar och han vill därför problematisera regionerna före riksklyvningen. Mot denna bakgrund är det anmärkningsvärt att han inte gör något mer utvecklat försök att bryta med de föregivet anakronistiska benämningarna. Det hade exempelvis varit enkelt att genomgående ha länen som den grundläggande analytiska nivån, men Samuelson glider här i kategoriseringen. "Skåne och Finland hade en sak gemensam", heter det bland annat, "de hade båda ett universitet som kunde förse förvaltningen med de ämbetsmän som statsmakten behövde" (s. 104).

Detta bör inte vara jämförbara storheter utifrån Samuelsons förförståelse, men han upprepar tankefelet då han frågar hur täta ”exempelvis äktenskapsförbindelserna varit mellan Skåne och svealandskapen” (s. 53). För att undersöka detta har han specialstuderat 533 äktenskap i den västra riksdelen åren 1710–1869. Siffrorna redovisas dock på sådant vis att just nämnda fråga inte går att besvara. Lika lite görs några procentberäkningar och tendenserna diskuteras i texten bara som ungefärliga relationer. Nåväl, här nedan ges den tabell Samuelson själv aldrig presenterar.

Tabell 1. Äktenskapsförbindelser inom och mellan Svealand, Götaland och Finland 1710–1869

	Inom regionen	Mot Götaland/Svealand	Mot Finland
Svealand	94 (59 %)	52 (33 %)	13 (8 %)
Götaland	265 (80 %)	52 (16 %)	16 (5 %)
Svea- & Götaland	411 (93/92 %)	–	29/35 (7/8 %)

Källa: Samuelson (2008) s. 53–55, 248.

Anmärkning: Samuelsons totalpopulation uppgår till 533 personer, men ett hundratal personer har inte kunnat placeras säkert eller avser äktenskap inom Finland, som inte redovisats särskilt. Samuelson uppger att sammanlagt 35 äktenskap ingicks mellan Sverige och Finland och beräkningarna har gjorts med både denna siffra och den lägre, 29, som framgår av hans figurer och tabeller.

Det är tydligt att den götäländska adeln i hög grad gifte sig regionalt, något som i mindre utsträckning var fallet med den svealändska. De båda grupperna tillsammans har i 7 eller 8 procent av fallen sökt sig över Ålands hav i jakten på en äktenskapspartner.

På annat håll (tab. 9, s. 246) anger Samuelson siffror för förbindelserna mellan den västra och östra rikshalvan för samma period i absoluta tal. Denna gång är underlaget större, men relationerna ungefärligen desamma.

Tabell 2. Äktenskapsförbindelser mellan Sverige och Finland 1710–1869

	Inom regionen	Mot Finland/Sverige
Sverige före 1809	903 (92 %)	82 (8 %)
Finland före 1809	163 (67 %)	82 (33 %)
Sverige efter 1809	573 (96 %)	23 (4 %)
Finland efter 1809	168 (88 %)	23 (12 %)

Källa: Samuelson (2008) s. 50–52, 246.

Anmärkning: Samuelson har även kolumner för ”okänt” och för äktenskapsförbindelser utanför riket; dessa har här uteslutits för åskådlighetens skull. Hans totala population uppgår till 2 392 personer, medan den här inskränks till 1 912. Om resterande 480 hade inneslutits hade det framgått att giftermål med utländsk adel var ungefär dubbelt så vanliga som svensk-finska äktenskap både före och efter 1809.

Var tredje finsk adelsman eller -fröken fann enligt dessa beräkningar en äktenskapspartner på den svenska sidan, medan det motsatta gällde färre än var tionde svensk adelsperson. "Sammanfattningsvis kan vi alltså av denna delstudie se att giftermålen mellan den svenska och finska riksdelen trots allt har varit ganska betydande under 1700-talet", säger Samuelson (s. 57).

Jag anser inte denna slutsats vara helt uttömmande. Om äktenskapsförbindelserna var viktiga för att upprätthålla adelns nätverk lär brottet efter 1809 inte ha varit lika påtagligt för Sveriges adel som för Finlands. I det förra fallet minskade äktenskapen över havet från redan låga 8 till 4 procent, medan de i Finland sjönk från en tredjedel till bara en dryg tiondel. Ett annat sätt att uttrycka saken är att förbindelserna med svenska släkter var viktiga för den finska adeln, medan motsatsen inte lika självklart gällde. Vad detta sedan kan ha haft för verkan på de känslomässiga banden är en annan fråga.

Samuelson vill studera det förflutna *wie es eigentlich gewesen ist*, men frågan är om det är rätt metod att fånga i grunden emotionella föreställningar där uppfattningar kan vara mer giltiga än sakförhållanden. I sammanfattningen vidkänner han förvisso denna invändning. Han vill "tona ner eventuella nationella stämningar, och flyttningar är säkerligen ingen bra indikator på sådana" (s. 191). Det första ledet är ett postulat som slår in öppna dörrar eftersom problemformuleringen är så trubbig; det senare ledet är bara att hålla med om.

"Jag är övertygad om", sammanfattar Samuelsson (s. 192) sina viktigaste slutsatser, "att det i vardagslivet mera var strävan efter ett gott liv än några övergripande frågor om nationens ära, makt eller betydelse, som styrde människors handlande och präglade deras värderingar och sätt att tänka." Det är inte en oväsentlig undersökning Samuelson gjort, men den fastslår mestadels självklarheter. Och framför allt frågar jag mig om det tidiga 1800-talets människor, så som de beskrivs i det sista citatet, på något avgörande sätt skilde sig från senare tiders. Det kan inte vara genom att svara ja på den frågan som vi når en högre förståelse av förgångna tiders kollektiva identiteter.

Jonas Nordin

Maud Webster, *Banditer: en historia om heder, hämnd och desperados* (Lund, Historiska media 2008). 188 s.

I Maud Websters bok får vi stifta bekantskap med fenomenet *banditism*. Med valda brottstycken ur framförallt manliga men också några kvinnliga banditers dramatiska liv och historia från 1700-, 1800- och 1900-talens Korsika, Sardinien och Sicilien skapar författaren ett slags mosaik över dess social- och kulturhistoria. Bokens övergripande tematik är att studera banditismen som historiskt och